

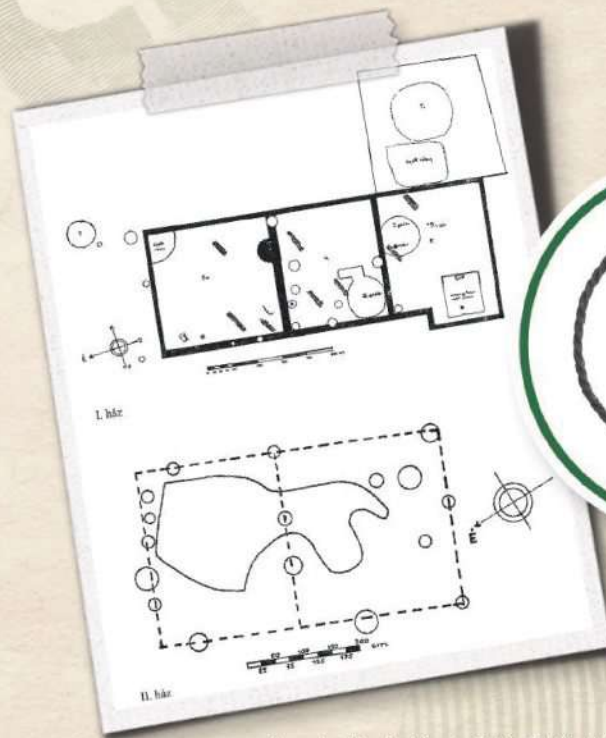
A szegedi intézet honfoglaláskoros és középkoros kutatásai a két világháború között

Honfoglalás kori kutatások

A két világháború között működő szegedi régészeti intézet honfoglaláskoros kutatásai Banner János és Bálint Alajos nevéhez kötődnek. A korszakhoz csak kisszámú, de annál nagyobb jelentőségű lelőhely köthető. Az intézet munkatársai négy honfoglalás kori emlék leletmentését végezték el: Bánkút–Rózsamajoron, Hódmezővásárhely–Szakálhátan, Ószentivánon (ma Tiszasziget) és Tompa–Körös-oldalon. A hódmezővásárhelyi anyagot leszámítva mindegyik lelet jelenleg is a tanszéki gyűjtemény szerves részét képezi. Bánkúton és Ószentivánon egy-egy gazdag női sír látott napvilágot, többek között aranyozott ezüst ingnyakveretekkel, csüngőtagos kaftánveretekkel. Tompa határában szántás során bolygattak meg egy temetkezést, amelyből két körte alakú vaskengyel, illetve két nyílhegy és embercsontok kerültek az intézeti tárbá. Ezen a három lelőhelyen talált leletek képezik a gyűjteményünk értékes, 10. századra keltezhető anyagát. Hódmezővásárhelyen 48 honfoglalás kori sírt tártak fel. A temetőben a férfiakat lóval és fegyverekkel (íjak, nyilak, tegezék) temették el, a női sírokban csupán egyszerűbb ékszerek kerültek elő (gyöngyök, karperecek). A temetőt a 10. század közepétől egészen a 11. század elejéig használták.

Rombusz alakú ingnyakveret a hódmezővásárhely–szakálhádi honfoglalás kori temetőből

Az egykori Kovácsbánya területén feltárt I. és II. ház rajza

Csanád megyei középkori régészeti kutatások

A szegedi Archaeológiai Intézet céljai között egyebek mellett Csanád vármegye középkori településtörténetének kutatása szerepelt, melynek a makói kötődésű Bálint Alajos volt az irányítója. Az 1941-ben összeállított régészeti kataszterben 65 középkori Csanád megyei lelőhelyet és leletet ismertett Bálint Alajos, melyek közül 10 esetben a Szegeden oktató kutatók végeztek feltárást a mai Magyarcsanak, Makó, Medgyesegyháza, Mezőkovácsbánya, Csanádapáca, Királyhegyes, Tótkomlós és Végegyháza határában. Arra is akadt példa, hogy a véletlenül előkerült leleteket helyezték el az intézet gyűjteményében vagy dolgozták fel a szegedi régészek. Bálint Alajos nagy hangsúlyt fektetett a középkori települések, templomok és temetők vizsgálatára (például Kopáncs, Pereg, Apáca és Kovácsbánya). Az egykori településekre általában többszortatú épületek, kerámia és fémeszközök utaltak, míg a templom körüli temetők sírjait főként a viseleti elemekből álló leletanyag jellemezte. További középkori te-

Csontcsat a középkori Kovácsbánya temetőjének 95. sírjából

A kopáncsi templom napjainkban

metkezések láttak napvilágot Királyhegyesen, Banner János munkája nyomán Magyarcsanak–Bökényen, illetve Párducz Mihály feltárásán Makón, a Mészáros-féle téglagyár területén. A településtörténeti vizsgálódások mellett a szegedi intézet a kunok kutatásához is hozzájárult az 1931-ben napvilágot látott bánkúti lovassír közlésével, amely Banner János nevéhez fűződik, valamint az 1934-ben Kiskunmajsa (Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye) talált sír leletanyagának megőrzésével.

Templom körüli temetők vizsgálata

A falusi plébániahálózat alapjainak kiépítése az I. (Szent) István királyunk uralkodása alatt összeállított II. törvénykönyvvel indult meg. Az 1092-es szabolcsi zsinat már tartalmazott egy olyan rendelkezést, amely a lakosságot a korábbi soros temetők felhagyására, és a templomok körül elhelyezkedő megszentelt földbe való temetkezésre készítette. Ezen temetkezési helyek vizsgálata már a 19. század elején megkezdődött, de a szisztematikus kutatások csak a két világháború közötti időszakban indultak meg. A szegedi Archaeológiai Intézet első templom körüli temető feltárásai is ekkorra tehetők. 1929-ben Buday Árpád és Banner János Nyársapát–Templomhalmon végzett ásatást, az 1930-as években pedig Bálint Alajos több Csanád megyei templom körüli temetőt is vizsgált (Kopáncs, Pereg, Apáca, Kovácsbánya). 1934-ben a ma Tótkomlóshoz tartozó Kopáncs templomának restaurálása közben találtak sírokat, melyekből számos ruházati elem került elő, többek között díszes pártákat és pártáöveket is találtak. 1937-ben a mai Végegyháza határában, az egykori Pereg temploma körül 425 sír látott napvilágot. A kora Árpád-kort S-végű karikaékszerek, gyűrűk, színes gyöngyök, valamint II. István és Szent László érmék, míg a későbbi periódust gyöngyös párták, préselt pártáöv veretek, rozetták, hajtűk és 15–16. századi pénzek jellemezték. Az 1941-ben létrejövő Alföldi Régészeti Kataszteri Intézet munkálatai a Délvidékre is kiterjedtek, ekkor került sor a Zenta határában található csecstói templom és az azt övező temető egy részének feltárására Foltiny István és Korek József vezetésével.

A kunok hagyatékának kutatása

A 13. század derekán a Magyar Királyság területére betelepült kunok egy teljesen új régészeti kultúrát hoztak magukkal. Ennek kutatása – amelyből a szegedi Archaeológiai Intézet is aktívan kivette a részét – egészen a 20. század elejéig nyúl vissza. A tanszéki gyűjteményben a bánkúti és a kiskunmajsai leletegyüttes, valamint a Téglás Gábor által adományozott ismeretlen lelőhelyű, vállába kovácsolt fülű kengyel képezi a kunok hagyatékát. 1931 februárjában Bánkút–Rózsamajoron (ma Medgyesegyháza) földmunka közben került elő egy női lovassír, amelyet Banner János, az intézet egykori vezetője dolgozott fel. Az elhunyt mellett a lószerszámzat, egy vaskés, egy csat, csonttárgyak, illetve egy két szálból sodort nyakperec (torques) látott napvilágot – ez utóbbinak a második világháborút követően nyoma veszett. A leletegyüttes legérdekesebb darabja egy kínai eredetű, ún. fehérbronzból öntött tükör, amelynek a hátlapján egy vízi jelenet látható. A másik kun leletegyüttes a Kiskunmajsa–Kuklis-tanyán talált temetkezés, amely 1934 novemberében került elő, ám mivel a leleteket beszolgáltatták, és hitelesítő ásatásra nem került sor, nem ismertek a pontos körülmények. A későbbiekben Horváth Ferenc foglalkozott a kiskunmajsai leletegyüttesel, ekkorra azonban a tárgyak egy része már nem volt fellelhető. A sírból származó lószerszámzat és a szablya alapján feltételezhető, hogy az elhunyt egy, a kun elithez tartozó férfi volt, akit lovával temettek el.

A bánkúti sírban felt. kínai tükör rajza

Torques a bánkúti sírből

A kászaperi templom feltárt alapfalai 1937-ben